

УДК 165.0+165.9

А. Є. Лебідь, докторант

РЕАЛІЗМ НАУКОВОЇ ІСТИНИ У ФІЛОСОФІЇ Б. РАССЕЛА

Анотація. Досліджується проблема істини у логіко-семантичній системі Б. Рассела. Істина у британського філософа постає як відповідність «фактам», що уможлиблює висновування щодо розуміння Б. Расселом феномену істини у її класичному варіанті. Зважаючи на це, автор доводить, що Б. Рассел є прихильником реалістської парадигми в аналітичній філософії.

Ключові слова: істина, семантика, смисл, значення, факт, відповідність.

А. Е. Лебедь, докторант

РЕАЛИЗМ НАУЧНОЙ ИСТИНЫ В ФИЛОСОФИИ Б. РАССЕЛА

Аннотация. Исследуется проблема истины в логико-семантической системе Б. Рассела. Истина у британского философа выступает как соответствие «фактам», что указывает на классическое ее понимание Б. Расселом. Автор доказывает, что Б. Рассел является сторонником реалистской парадигмы в аналитической философии.

Ключевые слова: истина, семантика, смысл, значение, факт, соответствие.

A. E. Lebid, Doctoral

THE REALISM OF SCIENTIFIC TRUTH IN BERTRAND. RUSSELL'S PHILOSOPHY

Abstract. The problem of truth in Russell's systems are investigated. The article investigates some aspects of correspondence theory of truth. The author proposes the arguments that defines the specifics it in the context of modern epistemology. Ways of representation of the correspondence theory of truth, the causes of the crisis in its perception and evaluation are analyzed. The author deduces that truth-falsehood opposition is presented in their works in its classical variant. The possibility of analysis of true meanings in ordinary and artificial language is investigated. In the paper the author shows an important role of the theory of truth in formation and development of Russell's philosophy.

The author deduces that Russell's model recreates Frege's ideas in terms of language representing extra-linguistic sphere and relation between name and reference being equivalent. In the context of such model, a human acts as an actor whose acts of knowledge through encounter are means to define the references of names. There is a universal language, the logical analysis of which can be used to resolve metaphysical problems and that complements the only possible world, the structure of which is identical to the structure of language.

According to British philosopher, logical analysis would be auspicious for philosophy only under the condition of examining the scientific ontology that can align with the linguistic means of analysis. In order to create the perfect language, the ordinary language should be altered in a way to avoid references to unclear entities, eschew contradictory and false descriptions. Thus, the necessity for a proposition to be true would equal the necessity for it to be real. Such view of the correlation between logic and ontology is based on Russell's assumption of atomistic, discreet structure of the world.

According to this theory, the world is constituted by atoms (particulars or individuals), among which Russell distinguishes also facts expressed in the form of propositions. Depending on the whether a given proposition corresponds to a fact, it can be either true or false. Marcus points out that Russell reconsidered his views on atoms quite often and quite substantially. Hence, the mere assumption of the reality of such entities as propositions, their abstract qualities, and relations can apparently actualize the Platonic type of realism. Only after taking into account the counterarguments proposed by Ludwig Wittgenstein¹, Russell finally denies abstract entities their ontological status.²

In terms of epistemology, Russell described his position as analytic empiricism. It is also necessary to note that the notion of experience was one of the key points of Russell's philosophy. However, the interpretation of this concept is rather wide since, according to the British philosopher, the source of any experience lies in the intermediate perception. The author argues that Russell is a supporter of the realist paradigm in analytic philosophy.

Keywords: truth, semantics, sense, value, fact, correspondence.

Актуальність теми дослідження. Критика абсолютного ідеалізму Б. Расселом набула вигляду його так званої плюралістичної теорії, у відповідності до якої за об'єктами, що фактично не існували, визнавалася ймовірна реальність їх онтологій. Така ймовірна, фактична реальність неіснуючих об'єктів визнавалася британським філософом за умови можливості сформулювати істинне висловлювання щодо таких об'єктів.

Пізніше Б. Рассел заперечує реальність логічно можливих об'єктів (по типу «Пегас», «круглий квадрат» тощо), які розглядаються ним як безглузді дескрипції. Така позиція Б. Рассела віднайшла свого вираження в його славнозвісній теорії дескрипцій, основне завдання якої полягало в пошуці логічно досконалої мови, яка б відображала тільки реально існуючі сутності.

Постановка проблеми. На думку британського філософа, логічний аналіз буде сприятливий для пізнання тоді і тільки тоді, коли підставовим для нього буде науково обґрунтована онтологія, з якою із необхідністю узгоджуються мовні засоби аналізу. Для побудови ж логічно досконалої мови слід переформулювати твердження буденної мови таким чином, аби усунути посилання на сумнівні сутності, уникаючи водночас як суперечливих описів, так і фіктивних дескрип-

¹ Wittgenstein radically criticized Russell's article on matter for the British philosopher's 'Dictionary of Mind, Matter, and Morals' for using something that does not exist as a subject.

² Perceptive qualities are interpreted as real, whereas propositions and propositional functions are constructs.

цій. Відтак вимога істинності висловлювання буде еквівалентною вимозі відповідності висловлювання до дійсності. Таке бачення відношення логіки та онтології базується на припущенні Б. Расселом «атомарної» (дискретної) структури світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ім'я британського філософа, громадського діяча Б. Рассела не можна обійти стороною у справі ствердження його належності до витоків аналітичної філософії і який на переконання В. Рьода є одним із її найвагоміших основоположників [7, с. 214]. Схожої думки дотримується і Р. Монк. Хоча він й дещо скептично поставився до того факту, що Б. Рассел цілком відповідає трьом принципам аналітичної філософії, сформульованих М. Дамітом [8], тим не менше, наприкінці своєї розвідки зауважує, що було б помилковим виключати Б. Рассела з лав філософів-аналітиків, для якого віра в аналіз була беззаперечним фактом його філософії [10, с. 50].

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Б. Рассела не випадково відносять до основоположників аналітичного стилю філософування: він, як і його колега Дж. Мур певний час був захоплений пануючим на той час у британській філософії абсолютним ідеалізмом, але потому виступив із різкою критикою неогегельянства, закликаючи звільнити розум від метафізики і послуговуючись принципами «здорового глузду» тверезо провадити концептуальний аналіз.³

Постановка завдання. Розглянути ідеї Б. Рассела, які є намаганням зрозуміти взаємозв'язок між мовою і світом, усвідомлюючи, що логіка уможливить побудову досконалої мови, забезпечить найкращий спосіб розуміння цього взаємозв'язку.

Виклад основного матеріалу. Згідно з цією ідеєю реальний світ складається із «атомів» (партикулярій, або індивідів), до яких, зокрема, Б. Рассел відносить і так звані «факти», виражені пропозиціями. В залежності від того, чи відповідають судження фактам чи не відповідають, вони можуть бути або істинними або хибними. Як зауважує Р. Маркус, Б. Рассел досить часто і небезпідставно перекосив свої погляди на сутність «атомів» [9, с. 177-188]. Припущення ж існування таких сутностей як пропозицій, абстрактних властивостей та відношень, вочевидь, заактуалізує їх платонічний характер реалістського типу [2, с. 750]. Лише під впливом аргументів Л. Вітгенштайна⁴ британський філософ відмовляється від абстрактних сутностей у їх онтологічному статусі.⁵

Щодо епістемології, то свої погляди у цьому контексті Б. Рассел характеризує як «аналітичний емпіризм». Необхідно зазначити, що поняття досвіду є одним із принципів у філософії Б. Рассела, але розуміння ним цього поняття

³ Wittgenstein radically criticized Russell's article on matter for the British philosopher's 'Dictionary of Mind, Matter, and Morals' for using something that does not exist as a subject.

³ Perceptive qualities are interpreted as real, whereas propositions and propositional functions are constructs.

⁴ Саме вимога опертя мислення на принципи «здорового глузду» і стала відправною для появи аналітичної філософії.

⁴ Так, коли Б. Рассел писав статтю «Матерія» для «Філософського словника розуму, матерії і моралі», Л. Вітгенштайн звинуватив його у глупоті, бо як можна писати про те, чого немає; а книга Б. Рассела «Проблеми філософії» була названа ним «дешевим бульварним читвом».

⁵ Перцептивні властивості та відношення віднині потрактовуються ним як реальні, а от пропозиції та пропозиційні функції – як суто мовні конструкції.

видається достатньо широким. На думку британського філософа, підставовим для будь-якого досвіду є безпосереднє сприйняття («безпосереднє знайомство» за термінологією Б. Рассела).

Одним із головних понять расселової філософії є поняття істини, яку британський філософ розумів у її традиційному сенсі, заперечуючи як позитивістський варіант істини (як редукцію до спостереження та верифікації) так і прагматистський варіант, який замінював поняття істини поняттям раціональної прийнятності.

Як на мене, Б. Рассела однозначно можна кваліфікувати як послідовника парадигми реалізму у питанні щодо статусу та місця істини в філософії науки. Його реалістську позицію у розумінні істини можна пояснити, по-перше, в термінах відношення висловлювань до фактів; по-друге, через визнання ним існування універсалій. А, отже, очевидна в цьому контексті еволюція Б. Рассела від метафізичного (платоністського) реалізму до наукового реалізму.

На переконання Б. Рассела, усі метафізичні системи поклалися на традиційну аристотелівську логіку. Його ж на критику цих систем і на побудову метафізики нового типу надихнули наукові дослідження Г. Фреґе. Критикуючи деякі ідеї Г. Фреґе, британський філософ тим самим сприяв кращому розумінню філософської позиції німецького мислителя. До таких позитивних наслідків, приміром, можна віднести віднайдення Б. Расселом парадоксу в системі формалізованої арифметики і побудованої теорії типів або ж заміна трирівневої фреґівської семантики (знак-смысл-значення) дворівневою расселовою (знак-значення).⁶ Крім того, Б. Рассел виключив з категорії власних імен пропозиції та предикати. На його думку, пропозиція, яка вказує на складну сутність, не може її іменувати, оскільки було б неможливо вказати, що тоді іменують хибні пропозиції, які аж ніяк не позбавлені значення.

Розмежовуючи завдання, які постають перед наукою та філософією, Б. Рассел зауважує, що усі емпіричні питання мають розглядатися у межах наукового дискурсу, тоді як питання про фундаментальні структурні особливості світу (факти) мають бути віднесені до компетенції філософії [5, с. 164]. Моністичні та плюралістичні тенденції цікавлять британського філософа з точки зору характерної для традиційної аристотелівської логіки суб'єктно-предикатної структури судження як форми мислення. І в цьому відношенні така мисленева структура позірно засвідчує негативну онтологію відношень або, принаймні, їх (відношень) нереальність. Суб'єктно-предикатна структура судження ($S \in P$) засвідчує належність певної властивості, ознаки, характеристики, вираженої предикатом, тому чи іншому суб'єктові судження, заперечуючи власну онтологію предикату. Так, у судженні «У серпні 48 року до н.е. Цезар переміг армію Помпея» ми приписуємо суб'єктові судження «Цезар» певну властивість, а саме – бути «переможцем армії Помпея». Це судження (як, в принципі, і інші аналогічні) в структурі класичної логіки відображає внутрішні відношення між предметом (суб'єктом) і його властивістю, коли такі відношення розглядаються як властиві

⁶ Відмовившись від розрізнення змісту і значення, на чому наголошував Г. Фреґе, Б. Рассел виступив на підтримку теорії значення, яку прийнято називати денотативною. Денотативна теорія значенням імені визнає його носій, отожднюючи його (значення) із денотатом (референтом).

певній субстанції і як такі, що не мають власної онтології. Відтак виявляється, що такі внутрішні, редуковані до властивостей відношення і можуть бути амбівалентно потрактовані: з позиції плюралізму⁷ та з позиції монізму⁸.

Проаналізовані Б. Расселом плюралістична і моністична інтерпретації вочевидь доводять нередуктивність відношень до властивостей. Для плюралістичної позиції проблематичним видається визначення підстав такої редукції. Запропонований Г. Ляйбніцем принцип «напередвстановленої гармонії» якраз і «розв'язує» проблему саме відношення, але не субстанцій, а їх властивостей. Як бачимо, плюралістична інтерпретація реального не розв'язує проблеми онтології властивостей.

Так само проблематичною виглядає й моністична інтерпретація відношень предметів та їх властивостей. Розглянемо на прикладі:

«У серпні 48 року до н.е. Цезар переміг армію Помпея»

маємо відношення «перемога» яка поєднує дві субстанції «Цезар» (a) та «Помпей» (b), яке формально виражене aRb . В моністичній інтерпретації відношення (R) вказує на властивість цілісного суб'єкта (ab). Напевно, в моністичній інтерпретації мало б місце відношення еквівалентності:

$$(ab \equiv ba)$$

що є не зовсім коректним з точки зору істиннісного значення наведеного висловлювання, оскільки асиметричність відношення субстанцій передбачає в цьому контексті інакший смисл відношення (R) і висловлювання в цілому. Тому, істинне «У серпні 48 року до н.е. Цезар переміг армію Помпея» та хибне «У серпні 48 року до н.е. Помпей переміг армію Цезаря» аж ніяк не є еквівалентними.

Отже, виходить, що будь-яку властивість ми можемо звести до відношення, але не навпаки,⁹ що заактуалізовує онтологію зовнішніх відношень, які уявляються як реальні елементи дійсності, примітивні елементи, не редуковані до інших елементів. Більше того, в концепції Б. Рассела властивості субстанцій постають як одномісні відношення. Якщо відношення не може бути зведене до властивості, то останні можуть бути редуковані до відношень.

Отже, можемо констатувати факт залежності онтологічних уявлень від логічної структури, коли той чи інший спосіб формалізації не тільки відображає

⁷ Плюралістична інтерпретація відношень якнайкраще виражена у філософії Г. Ляйбніца і яка репрезентує ідею багатьох субстанцій. Так, припустивши існування двох різних субстанцій «Цезар» і «Помпей», їх позірно об'єднує відношення: «бути переможцем» і «бути переможеним». Однак, у плюралістичній інтерпретації відношень, ми в цьому контексті маємо дві властивості двох субстанцій, а саме: властивість «бути переможцем», що відповідає субстанції «Цезар» і властивість «бути переможеним», що відповідає субстанції «Помпей». Такі відношення, редуковані до властивостей субстанцій, засвідчують незалежність останніх одна від одної.

⁸ Моністична інтерпретація відношень якнайкраще виражена у філософів-гегельянців, коли суб'єкти відношень розглядаються як прояв єдиної нероздільної і самототожної реальності. В такій інтерпретації відсутнє протиставлення субстанцій, як це мало місце у плюралістичній моделі Г. Ляйбніца. Навпаки, відношення субстанцій розглядається як властивість цілісного суб'єкта і яка може бути потрактована як відношення тотожності субстанцій.

⁹ Виняток, мабуть, становлять такі відношення, які є або транзитивними, або рефлексивними, або симетричними.

структуру думки, а й дещо мовить про реальність.¹⁰ Така ситуація була схарактеризована Б. Расселом як «відчуття реальності», коли логіка оперує таким ж реальними сутностями, що й, приміром, біологія, але з більш абстрактним, загальним змістом. Ця ідея британського філософа засвідчує неможливість допущення нереального при аналізові суджень.¹¹ Логіка, за Б. Расселом, хоча і є наукою про можливе, все ж таки зреалізована в реальному світі.

На цьому маємо необхідність розглянути расселову теорію типів аби наблизитися до розглядуваної нами проблеми: реалістської інтерпретації Б. Расселом проблеми істини. В цілому погоджуючись із принципами функціонального аналізу мови Г. Фреґе, Б. Рассел не погоджується із тлумаченням німецьким філософом функції як невизначеного поняття. Принцип контекстності Г. Фреґе, який засвідчував взаємоперетворюваність функції та аргументу, надихнув Б. Рассела на віднайдення ним так званого «парадоксу Рассела» [3, с. 22], який засвідчував суперечливість згадуваного принципу контекстності. Однак, віднайдений британським філософом парадокс аж ніяк не заперечує функціонального потрактування логічної структури виловлювань.

Яким же є підґрунтя расселової теорії типів? Очевидно, що одним з них є запропонований Г. Фреґе алгоритм визначення числа через поняття класу, існування яких не потребує емпіричної підтвердженості. Так, для функції

$$x \neq x$$

область її застосування дорівнює пустому класу предметів (\emptyset), оскільки для жодного з предметів ця функція не є істинною. Відтепер, після уведення \emptyset можна перейти до визначення числа. Логічно, що число «0» є числом, що відповідає усім тим класам, які однозначно співпадають з \emptyset , тобто з класом, який не містить жодного елемента, є «пустим», «нульовим». Далі аналогічно: якщо маємо \emptyset , то маємо змогу утворити клас, який би містив один елемент, а саме – «пустий» клас $\{\emptyset\}$, що відповідало б числу «1». Послуговуючись цим алгоритмом, можемо визначити безкінечний ряд чисел:

$$\langle\langle 0 \rangle\rangle \equiv \emptyset;$$

$$\langle\langle 1 \rangle\rangle \equiv \{\emptyset\};$$

$$\langle\langle 2 \rangle\rangle \equiv \{\emptyset, \{\emptyset\}\};$$

$$\langle\langle 3 \rangle\rangle \equiv \{\emptyset, \{\emptyset\}, \{\emptyset, \{\emptyset\}\}\};$$

$$\langle\langle 4 \rangle\rangle \equiv \{\emptyset, \{\emptyset\}, \{\emptyset, \{\emptyset\}\}, \{\emptyset, \{\emptyset\}, \{\emptyset, \{\emptyset\}\}\}\} \text{ і т.д.}$$

Саме такий алгоритм визначення числа Г. Фреґе видався Б. Расселу дещо суперечливим.¹² Виявилось, що алгоритм Г. Фреґе допускає можливість, коли

¹⁰ Така позиція, як видається, близька до твердження Дж. Мура про те, що факт існування чогось аж ніяк не різниться від твердження про факт існування цього «чогось». А, отже, маємо, співпадання реальності у твердженні. Відтак, расселова логіка постає із трансцендентальним змістом.

¹¹ Тому існування єдинорогів для логіки не більше і не менше допустиме, аніж для біології.

¹² Справа в тім, що Г. Фреґе під класом розумів будь-яку не специфіковану сукупність елементів, коли вони можуть бути класами інших або тих самих елементів. Слід зазначити, що для зацуквалізованого Г. Фреґе завдання (визначення числа), се не є принциповим, поскільки зберігається співпадання елементів.

клас є елементом самого себе, а функція – власним аргументом. Виявлену суперечливість Б. Рассел намагається розв'язати засобами теорії типів, основоположний принцип якої засвідчує обмеження, що накладаються при творенні класів і, відповідно, пропозиційних функцій, коли для класу одного типу неможливо бути (або не бути) ідентичним з класом іншого типу. Таким чином Б. Рассел вибудовує ієрархію типів: перший рівень становлять класи індивіди; другий клас становлять класи, елементами яких є класи першого типу, тобто класи класів індивідів; третій клас становлять класи, елементами яких є класи класів індивідів і т.д. [5, с. 90-91]:

класи I типу: індивіди a, b

класи II типу: $\{a\}, \{b\}, \{a, b\}$

класи III типу: $\{\{a\}\}, \{\{b\}\}, \{\{a, b\}\}$ і т.д.

Як вже було зазначено, теорія типів Б. Рассела повсюдно визначає не тільки специфіку класів та класоутворень, а й функцій. При цьому зазначається, що жодна з функцій не може бути зведена до самої себе: функція ніколи не може постати як аргумент, а аргумент – як функція (звісно, якщо ми говоримо про однорівневі функцію та аргумент). Отже, як видається, причиною парадоксів є саме змішування різних типів, чого не слід допускати.¹³

А тому має бути чітка фіксація типів і, відповідно, символів із відповідним їх значенням. Б. Рассел з цього приводу зауважує, що нерозуміння факту існування різних символів та різних відношень між символами та тим, що вони позначають, із необхідністю призводить до хибних думок, зокрема щодо поняття існування або ж реальності [5, с. 11]. Отже, символізм Б. Рассела ставить під сумнів принцип контекстності Г. Фреґе, поскільки значення символу встановлюється ієрархічно побудованим (у відповідності до типів) словником, коли правила творення висловлювань обмежені застосунком цього словника.

Аксиома безкінечності, яку результує теорія типів Б. Рассела, постулює ієрархічно збудовану модель онтології, в якій знання щодо сукупності предметів у цій онтології виходить за межі аналітичного знання. Така модель онтології, може розглядатися як «платонівська»; більше того, у випадку Б. Рассела, нескінченно помножена, враховуючи власне специфіку теорії типів,¹⁴ така онтологія містить суперечливість позицій, що могло б статися, якщо б Б. Рассел наділяв класи (типи) предикатом реального існування.¹⁵

Послугуючись теорією типів варто б розрізнити висловлювання щодо індивідів і висловлювання щодо класів, уявні як логічні фікції, позбавивши їх власної онтології і розглядаючи їх (класів) символічне позначення як символічне позна-

¹³ Теорія типів Б. Рассела виявилася дещо спрощеною системою, не здатною розв'язати деякі інші парадокси. Так, теорія типів незастосовувана до «парадоксу Рішара», «парадоксу Беррі», «парадоксу Греллінґа». Видається, така незастосовуваність теорії типів пов'язана із похідним характером поняття класу із його інтенціональним визначенням сукупності предметів.

¹⁴ Так, для будь-якої сукупності n предметів реальності можна утворити $2n$ класів для цієї сукупності.

¹⁵ Показовим в цьому контексті є розгляд усіх (нескінченної) сукупності предметів реальності: однозначно, кількість класів цієї сукупності буде більшою за цю сукупність. Якщо визнати реальними класи, які відповідно до теорії типів не можуть бути елементами самих себе, маємо парадоксальний наслідок: реальна кількість існуючого назагал є меншою за кількість того що насправді є.

чення сутностей, безсумнівних у своєму незалежному існуванні. Виходить, що усе потенційно висловлене щодо класу функціонально виразне,¹⁶ оскільки клас може бути представлений системою функціональних значень в екстенціональних та неекстенціональних контекстах [5, с. 92-93].

Приміром, затвердженню того факту, що клас адміністративно-територіальних одиниць України складають 24 області, можна співставити пропозиційну функцію «області України (x)», яка істинна тоді і тільки тоді, коли значення змінної дорівнює 24. Деякі з пропозиційних функцій Б. Рассел називає «формально еквівалентними функціями»,¹⁷ прикладом яких можуть бути функції «x – людина» та «x – двонога істота без пір'я» [5, с. 92].

Отже, один і той самий клас ми можемо визначити за допомогою різних функцій, які в певних контекстах не змінюють істинність цілого, як у випадку «Сократ є людиною» та «Сократ є двоногою істотою без пір'я».¹⁸ Однак, те що стосується однієї формально еквівалентної пропозиційної функції не обов'язково застосовуване до іншої формально еквівалентної пропозиційної функції.¹⁹ Так, функції «двонога істота без пір'я (x)» та «політична істота (x)», які однозначно вказують на клас «людина», не можуть бути редуковані одна до одної: утворене на цій підставі висловлювання «Двоногі істоти без пір'я є політичними істотами», очевидно, буде хибним.

Виправити такий контент Б. Рассел пропонує у такий спосіб: якщо і є такі формально еквівалентної пропозиційної функції, які змінюють своє істиннісне значення за умови трансформації їх одна в одну, всеодно можна віднайти екстенсіональну формально еквівалентну пропозиційну функцію, еквівалентну висхідним функціям.²⁰

Отже, визначивши онто-епістемологічний статус індивідів, класів, властивостей та відношень, можемо дійти попереднього висновку про те, що логічний аналіз уявляється Б. Расселом як метод, що визначає критерії реальності або ж нереальності існування. Так, відношення, нередуковані до властивостей, є реальними, тоді як класи – не реальні, бо розглядаються як певного роду замітники, що можуть бути зведені до пропозиційних функцій. Виявлення такого штибу «замінників» заактуалізовує питання пошуку примітивних, надалі нередукованих одиниць і символів, що позначають такі одиниці.²¹

¹⁶ Аксиома редукції.

¹⁷ Формально еквівалентними є функції, які співпадають у своїх істиннісних значеннях і які мають однаковий набір аргументів.

¹⁸ Такий контекст Б. Рассел називає «екстенсіональним» і який не допускає багатозначності, коли певному класу відповідні певні функції.

¹⁹ Такий контекст значення функції є «неекстенсіональним».

²⁰ Єдиною вимогою щодо такої новотвореної екстенсіональної формально еквівалентної пропозиційної функції, виголошеної знову-таки теорією типів, є те, що ця функція має відображати предикативні властивості класу. Непредикативні властивості, на відміну від предикативних, є самореферентними, що, як це доводить теорія типів, спричинює парадоксальність. Позбутися парадоксу можливо у випадку, якщо розглядати функції, що виражають непредикативні властивості класу як функції вищого типу ніж функції, що відображають предикативні властивості класу.

²¹ Оскільки природна мова (через властиві їй «вади») не оприявнює структуру думки, функцію запобігання використанню у мові науки виразів із фіктивними значеннями мають виконувати штучні мови.

Розглянуті вище ідеї Б. Рассела, зокрема, є намагання зрозуміти взаємозв'язок між мовою і світом, усвідомлюючи, що логіка уможливить побудову досконалої мови, забезпечить найкращий спосіб розуміння цього взаємозв'язку. Слід зауважити, що поняття логічного атому не слід зводити до фізичного атому, про що вже мимохідь йшла мова. Під логічним атомом Б. Рассел, радше, розуміє онтологічно найпростіше, що є межею логічного аналізу знання.²² Свою концепцію «логічного атомізму» Б. Рассел протиставляє монізму неогегельянців, що мислили реальність як цілісність, частини якої необхідно пов'язані одна з одною. В межах такого монізму атомарні висловлювання не можуть бути ні абсолютно істинними, ні хибними, бо істинною є реальність як така, помислена як абсолютом.

Із вищевикладеного стає зрозумілим, що саме на логічний аналіз Б. Рассел покладає не тільки методологічну, а й, вочевидь, евристичну функцію у процесі розв'язання проблеми співвідношення мови та реальності, вужче – реалізму/антиреалізму і, відповідно, в цьому контексті – проблеми істини. Теорія істини Б. Рассела засвідчує не тільки апіорний характер логіки,²³ а й можливий спосіб трансформації знання через знайомство (яке, як виявилось, розглядуване Б. Расселом в традиції британського емпіризму і для якого особливих проблем не виявлено) у знання через описування.

Теорію істини Б. Рассела схарактеризовують такі принципи:

1) теорія істини із необхідністю передбачає існування і власної протилежності – хиби; при цьому, стосовно знання через знайомство, така протилежність явно не виокремлена;

2) істина та хиба є властивостями переконань (beliefs) та тверджень, а, отже, реальність, хоча і насичена «фактами», не містить ні переконань, ні тверджень щодо цих «фактів» цієї реальності;

3) тим не менше, істинність та хибність переконань безсумнівно перебувають поза самих переконань; оскільки істина та хиба є властивостями, відтак, вони залежні від відношення переконання до фактів реального світу, а не від особливостей самого переконання [4, с. 245, 247].

Очевидно, затвержені Б. Расселом принципи власної теорії істини засвідчують її належність до реалістської парадигми, а саму теорію істини варто розглядати як кореспондентну теорію істини. При цьому, британський філософ зауважує про недієвість в межах пріоритету його філософських пошуків когерентної теорії істини, прихильниками якої були розкритиковані Б. Расселом неогегельянці.

²² Логічний аналіз дескрипцій, вочевидь, доводить, що буденна мова в багатьох випадках не відповідає критерію точності як основоположного для мови науки. Відтак, зрозуміле прагнення Б. Рассела збудувати таку мову, для якої б вірцевим був застосунок аналізу аж до її примітивних (найпростіших) символів з примітивними (найпростішими) значеннями. Ось і виходить, що логічний аналіз в концепції Б. Рассела постає як метод редукції до безпосередніх чуттєвих даних, які є підставовими для знання. Такий логічний аналіз буде неможливий на рівні нередукованих надалі «залишків», які і будуть тими жаданими найпростішими символами/значеннями.

²³ Можна впевнено засвідчити, що для Б. Рассела тотожними є теорії логіки і теорії істини.

Вістря критики Б. Расселом когерентної теорії істини²⁴ стосувалося, передусім, дистинкції типів знання: через описування та через знайомство. Відношення того чи іншого переконання до реальності інакше за відношення до неї безпосереднього знайомства, яке, тим не менше, є підставовим для переконання, судження стосовно реальності. Переконання тим відмінне, що воно завше конститує два своїх істиннісних значення: істина та хиба, чого не можна було б сказати у випадку, якщо б воно (переконання) пов'язувалося би із реальністю через інтелектуальне споглядання, засвідчуючи істинність/хибність останнього.

Саме такої позиції дотримується, зокрема, Ф. Бредлі та інші неогегельянці, коли вбачають в істині властивість абсолюту. При цьому, як вже зазначалося, підставовим для судження стосовно «реального» («знання через описування» у термінології Б. Рассела) для того ж Ф. Бредлі є інтелектуальне споглядання, аналогічне «знанню через знайомство», але із самим «Абсолютом», бо «партикулярне не може бути ані істинним, ані реальним. Істинне універсальне...» [1].

У контексті расселової критики такої абсолютистської (моністичної за своїм характером) позиції, вочевидь, проблемним видається існування хиби як такої, поскільки безпосереднє споглядання, відношення до об'єкта-абсолюта не може бути хибним, бо будь-яке споглядання за умови можливої хибності, об'єктивує її у об'єкті споглядання.

Висновки. Отже, у встановленні Б. Расселом онто-епістемічної структури світу основоположним є принцип «відповідності», що визначає його потрактування теорії істини як класичної або ж кореспондентної. На його думку, пропозиція істинна, якщо і тільки якщо є факт, що ця пропозиція точно описує. Точний опис означає збіг логічної структури пропозиції і онтологічної структури факту, тому для Б. Рассела істина – структурна відповідність, через яку відображається відповідність вираженої в мові думки з об'єктивним фактом. Згідно з думкою Б. Рассела, зв'язок між мовою і реальністю має два аспекти:

- 1) структурна відповідність пропозицій і фактів, через що пропозиції є істинними;
- 2) прямий зв'язок між логічними власними іменами і партикулярами, що передбачає, що якщо якийсь вираз є власним ім'ям, то має бути партикуляр, що позначається цим виразом.

Модель Б. Рассела певним чином відтворює модель Г. Фреґе, в якій мова репрезентує позамовну сферу, а відношення між ім'ям і референтом потрактовується як ідентичне. Людина в такій моделі постає як суб'єкт, акти знання через знайомства якої є способом встановлення референції імен. Існує єдино можлива мова, логічний аналіз якої може бути застосовний до метафізичних досліджень і якій протистоїть єдино можливий світ, структура якого копіюється структурою мови. Більше того, відношення між мовою і світом є детерміновано незмінними.

²⁴ Особливість когерентної теорії істини Б. Рассел вбачав у тому, що сутність істини полягає у її вкоріненості в системі цілісної, монолітної Істини, тоді як хиба дезактивує таке злагоджене єднання переконань у єдиній Істині.

Література

1. Брэдлі, Ф. Этические исследования / Ф. Брэдлі. – СПб : РХГА, 2010.
2. Неретина, С. Пути к универсалиям / С. Неретина, А. Огурцов. – СПб : Изд-во РХГА, 2006.
3. Рассел. Б. Математическая логика, основанная на теории типов / Б. Рассел // Введение в математическую философию. – Новосибирск : Сибирское университетское изд-во, 2007.
4. Рассел, Б. Проблемы философии // Джеймс У. Введение в философию; Рассел Б. Проблемы философии. – М. : Республика, 2000.
5. Рассел, Б. Философия логического атомизма / Б. Рассел. – Томск : Водолей, 1999.
6. Рассел, Б. Философский словарь разума, материи и морали / Б. Рассел. – К. : Port-Royal, 1996.
7. Рьод, В. Шлях філософії: ХІХ-ХХ ст. / Рьод В. – К. : Дух і літера, 2010.
8. Dummett, M. Truth and other enigmas / M. Dummett. – London: Duckworth, 1978.
9. Marcus, R. On some post-1920s views of Russell on particularity, identity, and individuation / R. Marcus // Marcus R. Modalities : Philosophical Essays. – Oxford university press, 1995.
10. Monk, R. Was Russell an analytical philosopher? / R. Monk // The rise of analytic philosophy / Ed. by H.-J. Glock. – Oxford : Blackwell Publishers, 1997.

References

1. Bradley, F. (2010). Eticheskie issledovaniia [Ethical Studies]. Saint-Petersburg : RCHA [in Russian].
2. Neretina, S., Ogurtsov, A. (2006). Puti k universaliiam [The ways to the universals]. Saint-Petersburg: RCHA [in Russian].
3. Russell, B. Matematicheskaia logika osnovannaia na teorii tipov [Introduction to mathematical philosophy]. Novosibirsk: Sibirskoe universitetskoe izd-vo - Siberian university press, 2007. [in Russian].
4. Russell, B. (2000). Problemy filosofii [The Problems of philosophy]. Moscow : Republic [in Russian].
5. Russell, B. (1999). Filosofiiia logicheskogo atomizma [The philosophy of logical atomism]. Tomsk : Aquarius,. [in Russian].
6. Russell, B. (1996). Filosofskii slovar razuma materii i morali [Dictionary of mind, matter and morals]. Kyiv: Port-Royal.
7. Rod, W. (2010). Shliakh filosofii XIX-XX st [Way of philosophy: XIX-XX c.]. Kyiv : Duh i litera,. [in Ukrainian].
8. Dummett, M. (1978). Truth and other enigmas, London : Duckworth. [in English].
9. Marcus, R. (1995). On some post-1920s views of Russell on particularity, identity, and individuation / Modalities : Philosophical Essays. Oxford university press. [in Russian].
10. Monk, R. Was Russell, Glock, H.-J. (Ed.). (1997). An analytical philosopher? // The rise of analytic philosophy / Oxford: Blackwell Publishers [in English].

Надійшла 14.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Лебідь, А. Є. Реалізм наукової істини у філософії Б. Рассела / А. Є. Лебідь // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 94-104.